

foto Marcel Huijser

De Wolf: getolereerd of geschoten?

De wolf is in aantocht, zowel vanuit het oosten als vanuit het zuiden. Waarom rukt hij op en is hij ineens zo succesvol? Wat eet hij? Welke invloed heeft hij op andere dieren? Vragen die een licht werpen op hoe we ons moeten voorbereiden. Omdat we dat niet kunnen op basis van eigen ervaring kijken we in dit artikel naar het buitenland en proberen een aantal van de meest prangende vragen over de wolf te beantwoorden op basis van literatuur.

— Wieger Wamelink, Glenn Lelieveld & Fabrice Ottburg (Alterra, Wageningen UR)

> Ooit kwam de wolf voor in Nederland en werd hij van de roofdieren volksvijand nummer 1. Aan het eind van de 19e eeuw is de laatste wolf in Nederland gezien. Ook Europees gezien ging het bergafwaarts met de wolf. Tot voor kort was de wolf verdreven uit grote delen van Europa. Alleen in Oost-Europa richting Rusland en kleine populaties in Spanje, Italië, Griekenland en op de Balkan overleefden de vervolging (figuur 1), vaak in onherbergzame gebieden. In de tweede helft van de twintigste eeuw kwam het keerpunt voor de wolf. Tijdens de conventie van Bern in 1979 is besloten dat de wolf een beschermde soort werd. Later kwam daar Europese wetgeving bij en is de wolf sinds 1992 een habitatrichtlijnsoort. In Nederland is de wolf al opgenomen als doelsoort in het kader van het nieuwe Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).

Hoewel beschermd, komt stropen van de wolf of illegale jacht nog steeds voor, zoals recent in Duitsland. Na de opheffing van het ijzeren gordijn, die ook letterlijk een barrière voor verspreiding was, kon de wolf vanuit het oosten aan een opmars beginnen. Inmiddels hebben wolven zowel uit het oosten als uit het zuiden Duitsland bereikt. De enige landen die nog niet (aantoonbaar) bereikt zijn op het Europese vasteland zijn de Benelux en Hongarije. De Europese populatie bestaat uit naar schatting

meer dan 10.000 individuen.

Er is geen herintroductieprogramma voor de wolf en die gaat er ook niet komen: de wolf gaat Nederland net als de andere Europese landen uit zichzelf bereiken. Hij zit op minder dan een nacht lopen van de Nederlands-Duitse grens. Deze natuurlijke dispersie heeft verreweg de voorkeur boven herintroductie, omdat dan de natuurlijke processen een rol kunnen spelen. Dispersie is de ongerichte trek van juveniele dieren op zoek naar een nieuw territorium.

Wolfhabitat: Achterhoek is prima, Veluwe ook

De wolf stelt net als alle andere levende wezens eisen aan het landschap waarin hij wil en kan leven. Het landschap is ten opzichte van de tijd dat de wolf nog in Nederland voorkwam dramatisch veranderd. Natuurgebieden zijn klein, versnipperd en de mens is alom aanwezig. In principe zal de wolf een mens en menselijke bebouwing mijden. Echter het lijkt erop dat de wolf mee is veranderd en dat hij deels een cultuurvolger is geworden. Hij steekt niet graag grote wegen over, maar gebruikt snelwegen wel om er langs te lopen als hij op dispersie gaat (wat meer dan 1000 km kan zijn). Ecoducten kunnen helpen om snelwegen veilig te passeren, maar mogelijk worden ook viaducten gebruikt. Een wolf heeft een groot territorium

nodig, mede afhankelijk van de prooidichtheid. Voor een roedel is dat al snel een paar honderd vierkante kilometer. Het territorium mag niet teveel doorsneden zijn door wegen en er mag niet teveel bebouwing aanwezig zijn. Het landschap mag open zijn, zoals dat aanwezig is in bijvoorbeeld de Achterhoek, Twente en Drenthe. Een bosje dat overdag voor dekking kan zorgen en waar jongen geworpen kunnen worden is voldoende. Bosgebieden als de Veluwe voldoen echter ook. Een van de grootste vijanden van de wolf zal waarschijnlijk de auto zijn, mede omdat wolven vele kilometers per nacht afleggen op zoek naar prooi.

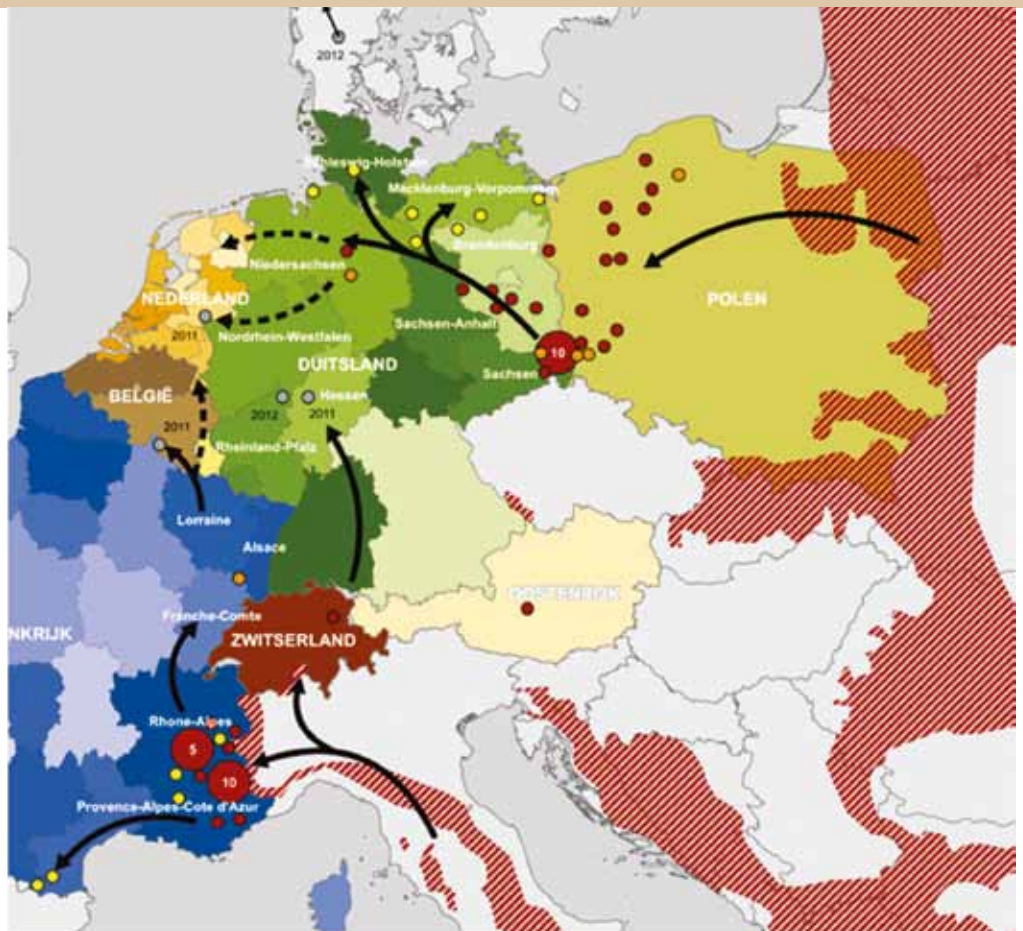
Wat eet een wolf?

De wolf is een carnivoor, ook al eet hij wel wat planten, vooral kruiden en vruchten. Als carnivoor is hij een typische opportunist en eet wat er is en wat hij te pakken kan krijgen, inclusief dode dieren en zelfs afval. De prooigrootte varieert enorm: van hazen en konijnen (1 kg) tot, in de Verenigde Staten, bizon (1000 kg). Omdat de wolf al lang niet meer in Nederland voorkomt, is het moeilijk te voorspellen hoe zijn dieet er hier precies uit zal zien. Waarschijnlijk zal hij vooral ree eten met, indien aanwezig, edelhert en wild zwijn. Maar kleinere prooien zoals hazen en konijnen, vogels (ruiende ganzen) of een bever zal een wolf ook eten. Hij zou als aanvulling op ree ook landbouwhuisdieren of de paarden en koeien in natuurgebieden kunnen kiezen. In Duitsland is tot nu toe het aantal landbouwhuisdieren in het dieet van de wolf erg laag. Er zijn echter ook waarnemingen uit Eurazië waar het aandeel landbouwhuisdieren groot is. Ook waarnemingen in Zuid-Europa laten een veel groter aandeel landbouwhuisdieren in het dieet zien (tot 50%).

De aanname dat de wolf grote grazers eet, zou tot ethische discussies kunnen leiden. Plannen over hoe hier mee om te gaan en discussies hierover kunnen worden gevoerd voordat de wolf arriveert. Dergelijke maatregelen passen in een wolvenprotocol als onderdeel van het wolvenplan dat nu wordt opgesteld in opdracht van het ministerie van EZ.

Gedrag van de wolf en de invloed op andere dieren

Vanaf 1995 zijn in het Yellowstone park in de Verenigde Staten wolven geïntroduceerd. De introductie heeft een enorme invloed gehad op het gebied. Voorheen was de eland hier dominant en concurreerde hij de bizon en de bever weg. De eland zorgde voor een overbegrazing, blokkeerde successie naar bos en zorgde voor een vrij eenzijdige en relatief soortenarme vegetatie. Na de introductie van de Noord-Amerikaanse wolf, nam het aantal elanden af door predatie. Hierdoor kon de successie naar bos

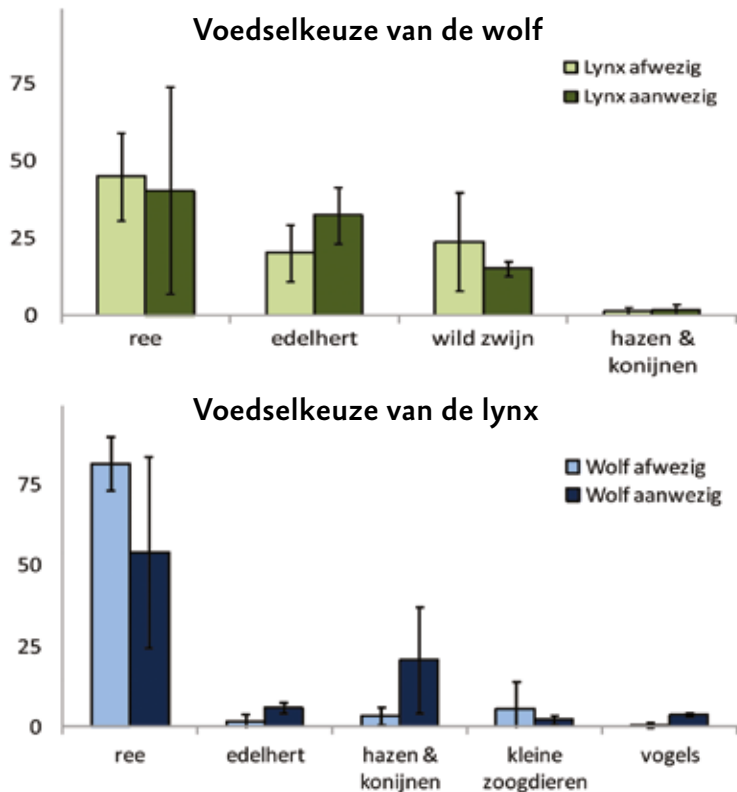
Figuur 1 Huidige verspreiding en verwachte dispersie route voor de wolf in Europa.

- Wolvenroedels,
- 5 Aantal roedels.
- Paartje
- Solitaire wolven
- Een waarneming
- ➔ Huidige verspreidingsrichting
- - - ➔ Verwachte verspreidingsrichting
- Huidig permanent door wolven ingenomen territoria

(Kaart overgenomen van Natuurmonumenten 2012 en gebaseerd op Alterra 2012, Boitaini et al. 2010; Kotakburo Wolfsregion Lausitz 2012, LoupLynx 2012, NABU 2012, Promberger en Promberger-Fürpass 2010, Salvatori en Linell 2005, wolveninnederland.nl 2012)

weer op gang komen, wat weer ruimte bood aan de bever. Daarnaast nam voor de bizon de concurrentie af, waardoor ook die soort in aantal groeide. Door de meer gevarieerde populaties grazers kwam er weer meer variatie in de structuur in het park waardoor de plantensoortenrijkdom toenam. De introductie van de wolf kan dus forse gevolgen hebben op het hele ecosysteem, tot en met plantensoorten toe. Voor Nederland zou de wolf daarom grote gevolgen kunnen hebben vergelijkbaar met die in Yellowstone park. Wij denken dat het gedrag van reeën en wilde zwijnen zou kunnen veranderen. Doordat ze bejaagd worden door de wolf zullen ze schuwer worden en zullen

ze zich waarschijnlijk minder laten zien op open vlaktes, zoals akkers en weilanden. Het gedrag zou ook zo kunnen veranderen dat de begrazing van de bossen minder egaal wordt en dat er weer bosverjonging kan optreden en er ook meer variatie in de ondergroei komt, zoals in Yellowstone park. Daarnaast zouden wolven in Nederland op ganzen kunnen gaan jagen en helpen de ganzenstand te beperken. De terugkeer van de wolf zou dus wel eens de negatieve effecten van ganzen, wilde zwijnen en reeën kunnen beperken en daarmee veel problemen beperken die we nu hebben met (te) hoge aantallen van deze soorten. De wolf is dan een natuurlijke aanvulling op de maatregelen

Figuur 2 Belangrijkste voedselkeuze van de wolf en de lynx in af- en aanwezigheid van elkaar. Met boven de keuze van de wolf en onder de keuze van de lynx in aantallen op basis van wolven- en lynxuitwerpselen. De zwarte lijnen geven de onzekerheid in de metingen weer.

foto Piet Wit

In Mongolië zijn er zorgen over de predatie van de daar geïntroduceerde Przewalski paarden. Wolven eten daar normaal marmotten, edelherten en gedomesticeerde paarden en ander vee. Als herders hun vee beter beschermen dan worden er meer Przewalski paarden gegeten. Het voorstel is daarom om ervoor te zorgen dat een andere belangrijke prooi, het edelhert, in aantal kan toenemen, om zo de druk op de Przewalski paarden te verminderen. Dit voorbeeld laat zien dat wolven ook hele grote prooien aankunnen, inclusief paarden. Uit de Verenigde Staten is het bekend dat wolvenroedels zelfs beren aanvallen.

die nodig zijn om schade door bijvoorbeeld wilde zwijnen te beperken.

Concurrenten

De wolf heeft een aantal natuurlijke concurrenten in Europa: lynx, beer, vos (die ook op het menu staat van de wolf) en in het noorden de veelvraat. Een natuurlijke vijand heeft hij niet, al zouden jongen wel gegrepen kunnen worden door bijvoorbeeld de lynx. Van zijn concurrenten komt alleen de vos voor in Nederland. De wolf zal in Nederland de absolute toppredator worden. Voor de vos zal dat waarschijnlijk weinig gevolgen hebben: hij zal mogelijk op wat kleinere prooien overstappen.

De aanwezigheid van de wolf kan wel alle andere predatoren beïnvloeden in hun voedselkeuze. Dat zou bijvoorbeeld kunnen gelden voor de lynx als die zich permanent gaat vestigen in Nederland. Meer dan de vos zijn wolf en lynx concurrenten van elkaar, met eenzelfde voorliefde voor ree. Of de lynx zich kan vestigen in Nederland is echter nog maar de vraag, een lynx is veel kieskeuriger in zijn habitatkeuze. Hij verlangt bossen en die moeten het liefst aaneengesloten zijn. Daar waar de wolf zich in principe in ons versnipperde landschap wel thuis zal voelen, geldt dat niet voor de lynx. Zijn probleem zit hem vooral in het bereiken van de grote bosgebieden, zoals de Veluwe. Om die te kunnen bereiken zijn boscorridors van behoorlijke omvang nodig.

Als de lynx komt kan dat dus invloed hebben

op de prooikeuze van de wolf (figuur 2). De weinige Europese literatuur die er is laat zien dat dit effect niet heel groot is, al zou de wolf mogelijk meer edelherten kunnen gaan eten. Voor de lynx is er wel een significant effect op de prooikeuze bij aan of afwezigheid van de wolf: hij blijft ree, edelhert en wild zwijn eten, maar zal wel overgaan op meer hazen, konijnen en vogels.

Wolven kunnen als toppredator invloed hebben op het gedrag en voorkomen van andere soorten. In de Verenigde Staten heeft de wolf een grote invloed op de generalist de coyote. De Canadese lynx wordt grotendeels weggeconcurrereerd door de coyote bij afwezigheid van de wolf. Daarnaast lijdt de Amerikaanse haas erg onder predatie door de coyote in gebieden waar de wolf is verdwenen. Terugkeer van de wolf zou ervoor kunnen zorgen dat het aantal coyotes af neemt. Hierdoor kan dan zowel het aantal Canadese lynxen als het aantal Amerikaanse hazen weer toenemen. In Finland is een dergelijke relatie tussen predatoren en prooi vastgesteld voor de Europese lynx (toppredator), de vos (generalist) en de sneeuwhaas (prooi). Bij aanwezigheid van de lynx is de dichtheid van de vos veel lager dan verwacht mag worden en zijn er veel sneeuw hazen. Daar waar er een lage dichtheid van lynxen aanwezig is, maar wel relatief veel vossen, is het aantal sneeuw hazen veel lager dan mag worden verwacht op basis van het voedselaanbod.

Ruimte

Al met al lijkt er in Nederland ruimte voor de wolf te zijn, al ontbreken echte grote wilde prooien zoals eland en wisent. Maar er zijn genoeg reeën, wilde zwijnen en edelherten om dat te compenseren en daarnaast zijn er in natuurgebieden de voor begrazing ingezette runderen en paarden. Dit laatste zou als negatief kunnen worden ervaren, net als de waarschijnlijke predatie van landbouwhuisdieren. Het landschap lijkt buiten de Randstad voor een groot deel geschikt, al zijn er ook delen van het rivierengebied die waarschijnlijk ongeschikt zijn. De duinen zouden geschikt kunnen zijn, maar het is de vraag of een wolf die kan bereiken. Er mag verwacht worden dat als de wolf arriveert dit van grote invloed zal zijn op de hele natuur en het gedrag van veel andere diersoorten, wat ook weer het natuurbehoud en het natuurbeheer zal beïnvloeden. Of het een succes wordt zal echter grotendeels afhangen van de mens, en de reactie op de negatieve kanten die de wolf met zich meebrengt. Want dat er landbouwhuisdieren gegeten gaan worden is wel zeker. Overleeft de wolf ons drukke autoverkeer? Wordt hij getolereerd of illegaal geschoten? <

wieger.wamalink@wur.nl

Voor literatuurlijst zie www.vakbladnbl.nl.